

Vandaag

OOSTENRIJK, 1944

Zijn tred is regelmatig, langzaam, onvast, maar niettemin regelmatig, om niet te vallen en daarna niet meer te kunnen opstaan. Een jongen nog. Nog geen acht jaar oud. De jas van schaapsvacht had hij gekregen in het eerste dorp waar hij naartoe was gelopen, toen hij bijna was vergeten wat vriendelijkheid was. Hij hangt tot op zijn knieën – kleine, ronde knieën die in één klap kunnen worden verbrijzeld. Hij weet dat, omdat hij heeft gezien hoe met geweerkolven werd uitgehaald, waardoor de dunne huid, die als smerige kleding om het lichaam hing, kapot werd geslagen.

Jakob trekt de schaapsvacht om zich heen en ruikt de geur van de man die hem de jas had gegeven.

‘We leven in een tijd waarin een jas een van de meest waardevolle dingen op aarde is,’ had de man gezegd. ‘Hoe heeft het zover kunnen komen? Ik heb mijn eigen hond van honger opgegeten, en voor die tijd ruilde ik alles wat ik had. Maar mijn jas zou ik nooit ruilen. Je kunt niet blijven, maar je kunt wel dit aannemen. Mijn hond zou je aardig hebben gevonden.’

Zo jong als hij is, weet Jakob al dat die man, kaalgeschoren en te oud voor zijn leeftijd, zijn jas niet meer nodig heeft.

Jakob hoest. Hij ademt zwaar. Zijn tanden zitten los. Zijn huid is grauw. Jakob – een halfbloed zigeunerkind van Roma- en Jenische afkomst. Hij herkent zijn eigen duim of zelfs zijn eigen geur niet meer.

‘Ren als je kunt,’ heeft hij geleerd. *Te den, xa, te maren, de-nash*. Een gefluisterde smeekbede. ‘Altijd, als je kunt,’ en zo jong als hij is, weet hij al wat dit betekent, want niet te rennen wekt een verlangen dat hem verstikt, totdat hij door de slaap wordt gered.

En zelfs dan is hij waakzaam.

Dus hij rent. Op jute schoenen die nog steeds doordrenkt zijn van andermans bloed. In zijn ene hand houdt hij krampachtig een steen vast, en in zijn andere een klein, houten kistje. Hij rent blindelings, doodsbang, zonder hoop. Want hij heeft de hoop achtergelaten op een grasveld met daarop een kromme, knoestige Y-vormige boom zonder bladeren.

Hij rent met een verscheurd hart door nauwe bergpassen en over kale sneeuwheellingen. En door geurende bossen met dennenbomen die zich aan de bovenste aardlagen vastklampen. Hij slaapt overdag, warm onder gevallen dennennaalden, en rent 's nachts, waarbij de bomen die hij passeert, opgeslokt worden door de duisternis.

Hij kauwt op wilde knoflook, verzamelt noten en maakt venkel tot moes in de palm van zijn hand. Hij kent de soorten bessen die hij kan eten en heeft maar drie keer het risico genomen en iets gegeten wat hij niet kende: een paddenstoel in het gras, met lange steel, die leek op de paddenstoelen die zijn moeder droogde en kookte; een rode bes, zuur en onrijp, met een bittere smaak; en een blad, waaraan hij zoog, omdat hij smachtte van dorst.

Als hij zijn ogen sluit, ziet hij het gezicht van zijn moeder.

Zyli wsrod roz, zingt ze. *Ze leefden omringd door rozen. Nie znali burz.* En ze kenden geen stormen.

Tijdens het slapen heeft hij vreemde dromen. In die dromen vindt zijn zusje een wollen muts die ze strak over haar hoofd trekt, en zijn broertje een handschoen van bont die hij aan zijn rechterhand draagt. Hij houdt die voor zijn mond zodat zijn warme adem zijn gezicht kan verwarmen. Zij houdt haar muts op en hij zijn handschoen aan, zelfs als hun moeder naast hen zit, bleek van de kou en met klapperende tanden die klinken als een kleine trommel. Maar als Jakob zegt dat hij het koud heeft, trekt zijn zusje de muts van haar kleine hoofd en zijn broertje de handschoen van zijn kleine hand. Zonder wat te zeggen, reiken ze hem deze aan met uitgestrekte armen die geen tegenspraak dulden.

Hij wordt huilend wakker, met blauwe lippen van kou en ontzetting.

Het wordt al schemerig. Hij is vergeten hoe het is om naar de maan te staren. Hij kauwt op grassprietjes. Zijn speeksel wordt groen. Zijn hoofd jeukt omdat het onder de luizen en wondjes zit. Hij wacht totdat het donker is, voordat hij het bos verlaat. Als hij over een grashelling omlaag kruipt, ruikt hij de dauw. Het meer onder hem glanst in het licht van de halvemaan. Het is een roerloze, honingkleurige glans die een belofte van rust inhoudt. Hij keert zich ervan af, niet langer in staat het land zelf te vertrouwen.

Hij hoort zijn vaders stem. *Te na khuchos perdal cho ushalin.* 'Spring over je eigen schaduw heen, mijn jongen,' fluistert hij.

Terug in het bos buigen de bomen zich dreigend over hem heen, waardoor zijn schaduw op de grond verborgen blijft. Op sommige plekken worden zijn voetstappen door mos gedempt, en op de momenten dat zijn voetstappen hoorbaar zijn, worden ze vaak gesmoord door het geluid van takjes die door de wind van de bomen waaien, zodat zelfs dan de geluiden die hij maakt, oplossen en hij bijna onzichtbaar wordt. Meer kan de natuur niet voor hem doen.

Eerder

OOSTENRIJK, 1943

Ze was Glorious, ‘zij die schittert’, gedoopt, omdat iedereen hoopte dat ze zou schitteren, maar vanaf het allereerste begin hadden ze haar Lor genoemd. Zacht uitgesproken was het een lage klank die onafleek en nauwelijks hoorbaar was, maar dat paste wel, want het bleek dat zij niet zo iemand was die opviel als ze ergens binnenkwam.

Ze dwaalde rond in het schemerduister, omdat ze niet gezien wilde worden. Ze trok haar kinderen met zich mee, twee jongens: Jakob van zeven, Malutki, de jongste van amper drie, en haar dochtertje Eliza van vijf. Ze droegen alle drie links op hun borst een zwarte driehoek waarop de letter z was geborduurd. Ze mochten niet slapen en geen lawaai maken. Hun handen zochten elkaar en ze grepen elkaar stevig vast. Niemand wilde de ander kwijtraken. Aanraking was voor haar nu net zo’n noodzakelijkheid als voor hen.

Hun voetstappen weerklonken op de eeuwenoude kasseien die met de jaren glad waren geworden door de vele schoenen die eroverheen waren geschuifeld. Ze glansden als spiegeltjes. In de smalle straat verrezen links en rechts van hen huizen, waardoor de lucht aan het oog werd onttrokken. Ze stonden scheef door ouderdom en verwaarlozing. De verf bladderde af en het metselwerk scheurde en verbrokkelde door de zilte lucht. Lor liep over de warmeluchtopeningen. Ze werden omgeven door de geur van gebakken brood. De monden van haar kinderen vulden zich met speeksel en verlangen.

‘Nog een klein stukje verder,’ verzekerde zij hun. ‘Een klein stukje.’ Ze spraken haar niet tegen, wat ze normaal gesproken wel deden. Daar hadden ze allang de puf niet meer voor.

Tegen de tijd dat ze de kroeg bereikten, waren hun gezichten en handen gevoelloos door de koude herfstlucht en hun jassen klam van de avondmist. Ze kuste hun handpalmen, drukte ze tegen haar lippen alsof ze een dobbelsteen geluk wilde inblazen, voordat deze werd geworpen. De naam van de kroeg was De Clomp, wat De Schoen betekent. Zo zag hij er ook uit, verwaarloosd, enigszins verzakt en aangetast als een uitgelubberd stuk leer. Er sijpelde muziek naar buiten, wat de avond een gezellige sfeer gaf.

Ze trok de deur met een ruk open. Trompetgeluid schalde door het vertrek en deed de krakkemikkige wanden trillen. Een kolos speelde, een massa krullend haar met rode wangen van de inspanning. In zijn handen zag het instrument er fragiel uit en het leek onmogelijk dat zoiets zoveel kabaal kon voortbrengen op de melodie van een slaapliedje.

Lor duwde haar kinderen de klamme warmte van De Clomp in. Op hun gezichten en handen voelden ze de warmte. De eiken bar stond vol flakkerende kaarsjes. Mensen doken op vanuit een rokerige mist, vaal en lavendelkleurig. Een enkeling keerde zich om. Hun blikken bleven steken bij de kinderen, die met welwillende nieuwsgierigheid en weemoedige glimlachjes werden bekeken. Lor trok hen mee door het vertrek, door de verpeste zwetevrije en warme atmosfeer en het geluid van glazen whisky die tegen tanden stootten als ze achterover werden geslagen. Op zo'n moment was er even een flits te zien van een vlezige mond, die er volgens haar monsterlijk uit moest zien in de ogen van haar kinderen.

Alfredo stond achter de bar. Hij was, ondanks alles wat er gaande was, als altijd luidruchtig en rood aangelopen door de vele avonden vol drank. Uiterst geroutineerd schonk hij de glazen in. In zijn ene hand had hij de fles en met de andere trommelde hij op het ritme van de muziek op het versleten hout van de bar. Ondertussen maakte hij grapjes met een jonge man aan de andere kant van de bar. Ze liep naar hem toe. Hij draaide zijn hoofd naar haar om.

‘Alfredo,’ zei ze. ‘Weet je nog wie ik ben?’

Hij keek neer op de drie kinderen die zich aan haar handen en benen vastklampten, en monsterde hen stuk voor stuk; de drie-hoek op hun borst, de slonzige uitstraling van hun kleren, de verloren blik in hun ogen. Zijn gezicht vertrok.

‘Lor,’ zei hij ten slotte. ‘Dat is lang geleden.’

Ze knikte. De kinderen stonden bijna te slapen. Jakob had Malutki opgepakt en hem op zijn rug genomen. De kleine handjes van het jochie waren strak om de hals van zijn oudere broer geklemd. Jakob wankelde op zijn benen en vocht tegen de slaap.

‘We willen een kamer,’ zei Lor. ‘De kamer boven de bar. De kamer aan de straatkant, is die nog vrij?’

‘Ja, die mag je gebruiken.’

Ze bestudeerde Alfredo’s gezicht en zocht naar een hoopvol teken, maar hij was alleen maar verbaasd dat ze er was.

‘Willen jullie eerst iets eten? Of zal ik jullie nu naar jullie kamer brengen?’ vroeg hij, terwijl hij in de richting van de kinderen knikte.

‘Graag nu. Maar misschien kun je ons wat brood en melk meegeven?’

Hij pakte wat ze had gevraagd. Daarna volgden ze hem naar buiten, opgelucht dat ze het lawaai achter zich konden laten. Ze liepen om het gebouw heen naar de matgroene deur die er nog steeds gehavend uitzag en duidelijk behoefte had aan een lik verf. Lor had Eliza nu in haar armen. Het meisje sliep bijna. Jakob droeg Malutki nog steeds op zijn rug. Hij is zo lief, dacht ze. Zo lief, en dat zei ze hem ook, maar de lof waar hij ooit zo naar verlangde, fleurde hem niet langer op. Hij had de hele lange dag geen enkel woord van protest laten horen. Nu keek hij alleen maar naar haar op met zijn grote, grijze ogen.

‘Als je wilt kan ik hem van je overnemen,’ bood Alfredo aan. Maar Jakob schudde zijn hoofd, en dus draaide Alfredo zich om en maakte snel de deur open.

‘Ik zag Elpie niet beneden in de bar,’ zei Lor, terwijl ze omhoogklommen door het gehavende donkere, smalle trappenhuis

dat stonk naar de rook van verbrand hout die vanuit de bar naar boven doordrong. ‘Gaat het goed met hem?’

Alfredo schudde zijn hoofd. ‘Hij is een Jood. Ze hebben hem meegenomen,’ zei hij slechts.

Ze gebruikten de klim als excuus om verder niets meer te hoeven zeggen.

Ze bereikten de eerste verdieping en stonden buiten de kamer op de overloop, dicht tegen elkaar aan, terwijl Alfredo hijgend met de sleutel morrelde en melk morste. Het slot klikte en hij duwde de deur open.

De kamer was leeg.

Hij was er niet. Lor haalde diep adem. Daarna draaide ze zich om en omhelsde Alfredo, die haar lichtjes tegen zich aan drukte, zijn warme, zachte buik tegen die van haar, voordat zij zich terugtrok.

‘We redden ons wel,’ wist ze uit te brengen. ‘We redden ons wel...’ Haar stem brak.

‘Gaan jullie eerst maar slapen. Morgen praten we verder.’

‘Is het goed dat we hier blijven?’ vroeg ze, toen hij zich omdraaide.

‘Altijd.’ Ze keek toe hoe zijn immense gestalte in het trappenhuis afdaalde en luisterde naar het gekraak van de treden.

Daarna hield ze haar adem in, trok de deur achter hen dicht en leunde met haar hoofd tegen het hout. Hij was er niet. Haar hart klopte nauwelijks. Ze draaide zich om. De kamer werd verlicht door het schijnsel van een straatlantaarn. Wat spaarzaam, dacht ze. Wat zijn de muren kaal. En de meubels ook. Het koperen bed stond er nog steeds, met de springveren die doorzakten en kraakten, en de versleten houten kleerkast met de ovale spiegel die vetig en gevlekt van ouderdom was. De open haard was nog steeds zwart van het roet en de wasbak had dezelfde bruine ring op het witte email van de vele keren dat het harde water van de stad door de afvoer was gegaan. Maar zonder hun bezittingen leek niets van dit alles nog hetzelfde.

Malutki sliep nog steeds. Ze nam hem over van Jakob, duwde

haar gezicht in de warmte van zijn hals en legde hem daarna op het bed, waar hij roerloos en uitgeput bleef liggen. Ze gaf een kus op zijn gesloten ogen. Ze wilde altijd zijn ogen kussen, in het hoekje, waar zijn jukbeen zijn slaap raakte. Vlak onder de huid van de rug van zijn neus was het blauw te zien van een ader. Het kwam en ging, als een stroompje op de kaart van zijn gezicht, dat opdroogde als de stroming niet sterk genoeg was. Ze pakte de kiezelsteen die hij in zijn hand geklemd hield. Het was een gladde maar doffe, onbeduidende steen die hij ergens onderweg had opgeraapt. Hij had zich gebukt om deze diamant van de eenvoud uit de modder te redden, omdat hij vond dat die steen bewaard en gekoesterd moest worden. Ze legde de steen op het nachtkastje naast hem.

Daarna kleepte ze Eliza uit, gaf een kus op haar knieën en op de knobbel op beide ellebogen en legde haar naast haar broertje. Haar ademhaling werd langzamer en verdiepte zich, waarna ze wegsluimerde.

‘Ma,’ zei Jakob.

‘Wat is er, liever?’ vroeg ze. Ze trok de door de zon gebleekte gordijnen dicht om het licht van de straatlantaarn te temperen.

‘We hebben een schelp nodig, ma. Een grote schelp waarin we ons kunnen oprollen,’ zei hij. ‘Dan kunnen we erin liggen, de zee horen en bij het geluid ervan in slaap vallen.’

Hij deed de kleine rugzak af, opende deze en haalde het glazen potje tevoorschijn waarin twee babyslakken zich vastklampten aan het miniatuurbos van blaadjes en bloemetjes dat hij voor hen had gevonden. De afgelopen week had hij het iedere dag ververst. Hij zette het potje op het nachtkastje en ging met zijn duim in zijn mond op bed liggen en werd weer het kind dat hij was.

‘Ons verhaal?’ mompelde hij, ‘Gillum en Valour?’

Ze ging naast hem liggen, voelde de vertrouwde verzakking van de springveren, de hoekige ribbels die ze als de ribben van een of ander skelet van een dinosaurus uit de prehistorie onder zich voelde. Ze lag zoals ze altijd lag, met haar gezicht richting het raam, en streelde de gladde, warme huid van de rug van haar

zoon, terwijl ze dacht aan wat ze hem zou vertellen. Het was een verhaal dat ze weken geleden was begonnen, toen het nodig was.

‘Dus jij zit op Gillum en ik op Valour, en Malutki zit achter mij en Eliza achter jou,’ begon ze. “‘Hou je stevig vast aan de manen van je paard,” zeg ik tegen je, en dat doe je. Je grijpt met beide handen plukken van zijn ruwe haar vast. Soms rijden we in amazone-zit om onze benen rust te gunnen, maar jij rijdt het liefst als een cowboy in dit voor ons, en voor iedereen vóór ons, onbekende land. In de fles die aan de rechterkant van je zadel hangt, zit de indigo die we gevonden hebben. Het is een flesje van dun glas dat eruitziet alsof we de nacht erin hebben gevangen. En behalve dit hebben we groen malachiet, dat we hebben afgeslagen van het azuriet, dat we in de kopergrotten hebben gevonden, versmolten en geïoniseerd met zoete wijn. We bewaren ze veilig in een leren tas, waar ook de vijf andere flesjes in zitten. Nu nog leeg, maar dat is slechts voor nu. We zijn ver van de wereld van de Ushalin vandaan. Ver weg van de Schaduwwereld, met zijn woestijnen van rook en as die over de Grote Vlakten wervelen.’

‘Maar die Ushalin-mensen zijn snel, ma. Ze volgen ons op de voet.’

‘Ze zijn snel, dat is waar. Maar wij zijn sneller. Ze kunnen alleen horizontaal en verticaal bewegen, ze zijn een en al lijnen en hoeken, gereguleerd door regels die ze zichzelf zonder nadenken en zonder reden hebben opgelegd. Ze maken vaak verkeerde keuzes en zijn gemakkelijk op een dwaalspoor te brengen. Ze nemen het ene pad, terwijl ze eigenlijk het andere hadden moeten nemen. Het zijn net logge handelaren, of ongelukkige architecten die alleen hun eigen ontwerpen te verkopen hebben. Het zijn slechts vage aanduidingen van een plan. Wij zijn betrouwbaarder. Ons avontuur staat vast. Als een huis.’

‘Dus onze opdracht is duidelijk, ma?’

‘Ja, onze opdracht is duidelijk. We zijn goed op weg deze te volbrengen. We hebben de bossen nu zelfs achter ons gelaten en onze paarden lopen door de vallei die bedekt is met rode stenen en

kale bomen die hellen richting het westen en de ondergaande zon.'

'Regent het niet?' brabbelde Jakob met slaperige stem.

'Nee, het regent niet, lieve jongen. Het heeft in maanden niet geregend. Alles is lichtbruin, en er is stof, zoveel stof.'

'Ik zou een kameel willen zijn,' mompelde hij.

'Waarom een kameel?'

'Vanwege het stof. Zodat mijn lange wimpers het uit mijn ogen kunnen houden.'

Ze glimlachte en hield nog meer van hem. 'In het midden van deze vallei is op de bodem een spleet, minder breed dan ik lang ben, en minder diep dan jij lang bent. Als de zon ondergaat, klimmen we erin, omdat we daar beschut zijn en veilig kunnen slapen. We slaan ons kamp op. We binden Valour en Gillum aan een boom en laden onze tassen af. We brengen onze flesjes in veiligheid en leggen ze in de koele schaduw waar het licht de kleurstoffen niet zal vervagen. Jij sprokkelt hout. Je zoekt eerst dunne, droge twijgjes, omdat je weet dat die het gemakkelijkste branden en dat die het vuurtje brandende zullen houden terwijl je slaapt.'

Ze pauzeerde even om te luisteren. Zijn ademhaling ging trager. Ze wachtte totdat zijn duim uit zijn mond viel. 'Mijn jongen,' fluisterde ze.

Ze klom uit bed, stond midden in de kamer en probeerde haar evenwicht te vinden. Buiten op straat klonken de onduidelijke stemmen en wankelende voetstappen van de dronkaards die op weg naar huis waren. Ze kon nog steeds de muziek uit de bar horen. De trilling ervan voelde ze door de eeuwenoude vloerplanken heen. In de verte hoorde ze geroezemoes.

Ze pakte hun jassen en ging op de rand van het bed zitten. Een voor een tornde ze de zwarte driehoeken los die op hun borstzakken waren genaaid. Daarna begon ze zich langzaam uit te kleden. Ze liep naar de wasbak. Haar hand gleed over het email en over de rand van de kom. Ze keek op en bekeek zichzelf in de spiegel boven de wasbak. Dagenlang had ze zichzelf niet bekeken. Ze had er nog nooit zo flets uitgezien en haar mond nog nooit zo

strak, zo scherp omlijnd. Haar haar zag er verfromfaaid uit en zat vol klitten door drie dagen met regen; kletsnat en opgedroogd, en kletsnat en opgedroogd, en kletsnat en opnieuw opgedroogd. Ze durfde het niet te borstelen. Ze had haar haar altijd heel zorgvuldig geborsteld, iedere avond dertig halen voor 'een gezonde glans van het haar'. 'Stralend,' had haar moeder van haar haar gezegd, 'zacht en glanzend als een aal.' Maar deze avond niet. Deze avond was haar haar dof van het vuil.

Ze had niets bij zich waarmee ze zich kon wassen. Daarom maakte ze haar katoenen onderhemd nat met water dat zo koud was dat haar vingers er pijn van deden. Ze bewoog de vochtige stof over haar armen, langs de zalmroze littekens die horizontaal liepen van de elleboogholten naar haar polsen en nu genezen waren, als geheimen verzegeld. Haar huid trok samen alsof er met een naald een draad onder de oppervlakte door getrokken werd. Ze maakte het hemd opnieuw nat en wrong het uit. Haar bewegingen waren langzaam en geconcentreerd, als een boetedoening. Ze wreef met de stof over haar buik en rilde in de avondlucht. Op deze manier waste ze haar hele lichaam. Ze waste haar maffe huid. Op de houten vloer vormde zich een plas, terwijl ze zich de allereerste keer herinnerde dat ze in het midden van die kamer had gestaan, alleen met hem. Ze hadden tegenover elkaar gestaan, puur en verlegen in de stilte die hen omgaf. Ze had staan rillen en ze had haar dunne armen om zich heen geslagen. Haar botten waren doortrokken van de onbehaaglijke kilte van de afgelopen dagen. Ze had nog steeds zijn kleren aan, zijn oude kleren, te groot voor hem en veel te groot voor haar, die aan de enkels en aan de polsen waren opgerold. De kleren waren versleten aan de naden, kapot op sommige plekken en nog steeds vochtig van de twee dagen dat ze in het riet hadden geslapen, en de drie nachten dat ze in de kleine, houten roeiboet hadden geroeid, totdat het niet langer kon, omdat het water tussen de loszittende planken doorlekte, waardoor ze tot hun enkels en later tot hun knieën in het water kwamen te zitten. Uiteindelijk hadden ze de boot in het hoge gras verborgen en achtergelaten. Ze hadden

hem van de oever naar de dichtbegroeide rand van een modderig, omgeploegd veld getrokken. Daarna waren ze te voet verder gegaan en hadden een slijkerig pad langs de rivier gevolgd naar de grootste stad, waar ze De Clomp en deze kamer hadden gevonden.

Ze herinnerde zich hoe hij daar had gestaan, en met een hulpeloze blik naar haar had gekeken, terwijl zij stond te rillen, voordat hij de wollen deken had gepakt die over het bed lag en deze om haar heen had geslagen.

‘Je hoeft niet bang te zijn,’ had hij gefluisterd.

Ze had haar hoofd geschud en de tranen in haar ogen gevoeld. Ze was niet bang geweest voor hem. Nee, voor hem voelde ze alleen maar dankbaarheid, voor die vreemde jongen met zijn warrige haar en grappige taalgebruik, die haar hier had gebracht. Haar angsten waren een overblijfsel van de plek die ze waren ontvlucht.

‘Je weet niet hoe ik heet,’ had ze gezegd.

‘Hoe heet je dan?’

‘Ik heet Lor.’

‘En ik?’ vroeg hij.

Dat wist ze al. ‘Jij heet Yavy.’

‘Ik kan de tranen in je ogen zien glinsteren, Lor,’ had hij gezegd. ‘Laat ze maar gaan. Denk niet terug. Ik ben er allang aan gewend niet terug te denken. Vertel me wat je met je leven wilt. Waar je vroeger van droomde.’

Ze stond nu midden in diezelfde kamer, met de geluiden van haar kinderen, zijn kinderen, rustig slapend achter haar, en pas toen huilde ze. De tranen vulden haar ogen, vertroebelden haar zicht en rolden over haar wangen. Zoveel tranen dat ze ze niet meer kon stelpen.

‘Yavy,’ fluisterde ze. ‘Waar ben je? Als je blijft, Yavy, ik heb je nodig.’